శ్రీ చెన్నకేశవ పరబ్రహ్మణే నమః

ఛందో ముకురము.

శ్రీమంతు గద్వాలరాజా రామభూపాలరావు
బహదరు గారిచే విరచితము.

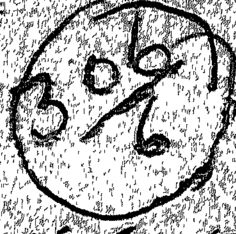
తదాస్థాన విద్వద్వేంకటాచార్య కృతాంధ్రీకరణ
సహితం.

శ్రీ గద్వాల మహారాణీ
డి లక్ష్మీదేవమ్మ గారి
రము ప్రకటితము.

వ ముద్రాక్షరశాల.
ల సంస్థానం.

 [వెల. రు. 0—2—0]

పీఠిక

చదువరులారా!

సకల కవితిలకములకు ముకురాయమానమైన ఛందో గ్రంథమునీ సుకృతిగ శ్రీ గద్వాల సంస్థానాధీశ్వరులగు శ్రీమంతు రాజా రామభూపాలుగారొనర్చిరి. తదాస్థాన కవులగు శ్రీమాన్ పురాణం దీక్షాచార్యవర్య ప్రదత్తోభయ భాషాభూషణులై సకలవిద్వద్వైదిక కవిగాయక పోషణులై నందుకు సార్థకముగ పూర్వమున భోజరాజు సరస్వతీ కంఠాభరణమును రచించి కవులనలంకరించినట్లు వీరీ ఛందోముకురమును రచించి వన్నెగాంచిరి. త్యాగభోగములలవడిన రాజాలున్నను రచనాధురంధరులగుటరుదు. రచనలలరించు టేర్పడిన నేచరిత్రలతోనో? కాలక్షేప మొనరింపక ఛందశ్శాస్త్రమును నిర్మించినవారరుదు. అందునను మిక్కిలి యవసరాంశములను మాత్రమింత సులభవృత్తములుగ నిమిడ్చినవారు లేరనియు బలుకవచ్చును. ఇందు గురులఘుగణ సుప్రసిద్ధవృత్త ప్రాసయతి నియమములు మాత్రము సమగ్రముగ వివరింపబడినందున ప్రతిబాలుగకవలీలగ నభ్యాససాధ్యమై కంఠస్థము కాదగియున్నది. సుమారరువది వత్సరములనాడు వారీ గ్రంథమును రచించుటవలన నాటికవులకిది కరతలామలకమైన సౌలభ్యభాషమై యుపకరించినది: నేడా సంస్కృతపువాసనమైన తెలియని తరగతికవులు పెక్కురగుపట్టుకాల మాసన్న

మైనది. తుదకొక తత్సమశబ్దమైనను దిగ్భ్రమము గూర్చి నిఘంటు శరణ్యులనొనర్చు నేటికాలమున దీనియుపయోగము క్రమక్రమముగ నుదయదంశుమాలి యెదుగుకొలది నొదుగు ఛాయాంగనవలె సంకుచితమై వెనుకకు రాజొచ్చి యిదియొక నిగూఢకార్యముగ మారినది. ఈకృతిపతియైన నరపతియొక్క దత్తుతనయుఁడై, యభినవభోజుఁడై, యచిరమే దివినలంకరించిన శ్రీ సీతారామభూపాలుని యర్ధాంగలక్ష్మియై శ్రీగద్వాల సామ్రాజ్యమున ననవరత భాషాపోషణ మిప్పటికిని సమర్థించుచు శ్రీయుత సాహిత్రికుమార కంఠీరవులకు సనాతన ధర్మములను దిద్దబెట్టుచున్న మహారాజ్ఞి శ్రీ శ్రీ శ్రీ ఆదిలక్ష్మిదేవమ్మగారి యాస్థాన పండితులగు శ్రీమాన్ పుల్లగుమ్మి వేఙ్కటాచార్య విద్వన్మౌక్తికములు నానాటికవతరణ రంగములలోని కవులనవలోకించుచు నీగ్రంథమును పూర్తిగ తెలుగుతాత్పర్యముతో ప్రకటించిన నుపయోగించునని తలచి సోదాహరణముగ నాంధ్రీకరించిరి. రాజుకృతికర్త. విద్వద్రాజు. భాషాంతరీకరణపవిత్ర. మిక్కిలి గణనాతీతముగ నున్నది. ఈగ్రంథమున ప్రౌఢకవులకు కణాదం పెద్దన మొదలగు వారిననుసరించి రేఫరకారము లభేదముగ సిద్ధాంతీకరింప బడినవి. శ్రీ భాషావాగనుశాసనుని (రయోస్తు నిత్యంస్యాత్) అను సూత్రమునకు విరుద్ధమగునని భేదమే రేఫ రకారములకు పాటించిన (షట్త్రింశదత్ర తే) యను సూత్రమునకు విరుద్ధమగుచు నభేదాక్షరములకు భేదోపాధి నెట్టులో కల్పింపవల

సి వచ్చుచున్నది. కల్పించినను ద్విరూపోచ్చారణము లున్న
ట్లంగీకరించుటవలన నన్నయ రయోస్తను రేఫద్వయైకశేషస
మాస ధర్మముగూడ భిన్నరూప వ్యవహార కల్పనమువలన
నసంగతమైనదై రేఫద్వయసూత్రవిధి ద్విరేఫగీతాసూత్రవిధి
కావలసివచ్చును. ఏకశేష సమాసముగాక రయోస్తనునదిం
కొక సమాసమా? సారూప్య సమానార్థక వ్యవహారములకు
విరుద్ధముగ నదిపొసగునా? ఐనచో వాగనుశాసనుల తాత్ప
ర్యమేమి? ఇంతగ నీరేఫమును నారదీసి సూత్రీకరించిన నన్న
పార్యు లాధునికులిప్పుడు వ్యవహరించుచున్న కేవల ప్రయో
గశరణ్యోభయ రేఫల ప్రసంగమైన నుడివినట్లు లేదు. గనుక
ముఖాక్షరములవలెనున్న సంజ్ఞాసూత్రములలోని (షట్త్రింశ-
-దత్ర తే) అనునది ప్రమాదవాక్యమని యిన్నిచిక్కులలో
దుర్బలవాదములతో గోలపెంచుటకన్న మధ్యభాగమందలి
(రయోస్త)నుదానినే ప్రామాదికమనిగాని (నాన్యేషాం
వైధర్మ్యం లఘ్వ లఘూనాం రయోస్తు నిత్యంస్యాత్)
అను సూత్రమునకు అ~~న్యేషాం~~ లఘ్వలఘూనాం వైధ
ర్మ్యమ్ న. రయోస్తు. నిత్యం. న. వికల్పేన. వైధర్మ్యం స్యా
దిత్యర్థః.
తేన షట్త్రింశదిత్యస్య రయోస్త్వితి సూత్రస్య. రయోరి
త్యేకశేషస్యచ. ఉభయరేఫాణాంచ సిద్ధిః. అను పద్ధతినగాని
సంప్రదాయమున కనువైన మరేపద్ధతినగాని నిర్ధరించుట పూ
జ్యపాదులవిధి యని ఈగ్రంథకర్త ముకుంద విలాసాది పొత్త

విరచనానురూపముగ నిందు సమర్థించినట్లున్నది. ఈ గ్రంథాభిప్రాయ మిట్లుండియు దీనినాంధ్రీకరించుచు గ్రంథానాంశమైన యీ భాగమునకు విరుద్ధముగ శకటరేఫలసీసమాలిక నాంధ్రీకరణకర్త ప్రదర్శించుట దీనితాత్పర్య మెట్లగునని సహృదయులనుకొనగలరు. పైవాదము కాదాచిత్కముగ గ్రహించి చర్చించువారే కొలదిగనో యుండియుందురు: అవిచ్ఛిన్నముగ నిర్వివాదాంశముగ నింతవరకు ననుష్ఠించుచున్న లాక్షణికసిద్ధ విషయము నొక్కసారిగ నిగ్రహించుట కొక్కొక్కవ్యక్తి మాత్రమున కధికారము చాలదనియు సాంప్రదాయజ్ఞ నిగూఢాభిప్రాయములద్వారా నిర్ధరింపవలసిన విషయమనియు భాషాసంస్కరణముపట్ల రేఫరకారములకు భేదముపాటించినను పాటింపకున్నను విషయజ్ఞాన మెల్లరెరిగినగదా! నిర్ధారణావకాశమేర్పడుననియు, తలచి యాంధ్రీకరణమున వీరు నిరూపించిరని రసికలోకమెఱుంగుగాక! కృతి శరీరమున నాకృతి వహించి మనయెదుట పొడకట్టుచున్న శ్రీ రాజారామభూపాలుగారి నవలోకించి నేటిరాజులందరు నాదారి బీదగిలుచున్న భాషాయోషనుద్ధరింతురుగాక? శ్రీమహారాజ్ఞిని సర్వకాలముల ననుగ్రహించి చిరాయురుపేతముగ కాపాడుచున్న శ్రీ కేశవుడీ భాషాపోషణ మింతకంటె నధికముగ నిర్వహింప ననుగ్రహించుగాక?.

ఇట్లు

గద్వాలాస్థాన కవి. గాడేపల్లి వీరరాఘవశాస్త్రి.

శతావధాని.

విశేష వివరణం

ఆ = ఐ ఔ

ఋ ౠ = ఇ ఎ ॥ ఏ

ఉ = ఓ

హ య = అ ॥ ఉ ॥ ఇ ఋ ౠ ఎ ॥ ఓ ॥ ఐ ఔ ॥

ఙ = క ఖ గ ఘ ॥ న ణ

ము = పు ఫు బు భు

వ = ప ఫ బ భ

శ ష స = చ ఛ జ ఝ

ల = డ ళ ॥ ర

మ = ంయ॥ ంర॥ ంల॥ ంవ॥ ంశ॥ ంష॥ ంస॥ ంహ

ణ న = ంట। ంఠ। ండ। ంఢ। ంత। ంథ। ంద। ంధ

ట = ఠ డ ఢ

త = థ ద ధ

కు = క ఖ గ ఘ ॥ చ ఛ జ ఝ శ ష స

క్ష్మ = క ఖ గ ఘ చ ఛ జ ఝ శ ష స ము

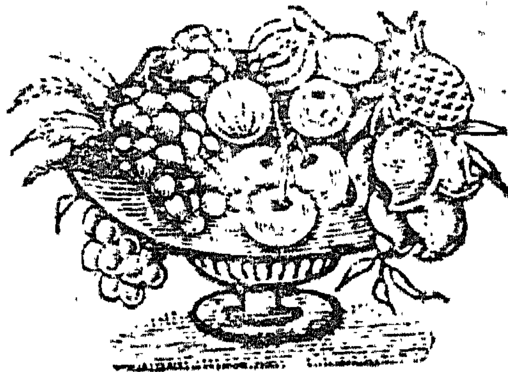

ప్రాసప్రపంచః

క	=	క కి కు కె	శ స	=	ష
ంక	=	ంకి	ధ	=	ద ॥ థ
ఃక	=	ఃకి	క్ర	=	క
క్ష్ర	=	క్ష్ర క్షి్ర	కృ	=	క
మ్బ	=	మ్ర	ల	=	ర ॥ డ శ
న	=	ణ	ఠ	=	ఋ

Sree Chennakesava printing press. GADWAL

శ్రీ

శ్రీ చెన్నకేశవ పరబ్రహ్మణే నమః

ఛందో ముకురము.

ఆచార్యాఖ్యాప్రతీతో జగతి బహుమహాపండితాధ్యాపనాద్యః యంతుష్టోధ్యశ్వమేధం నిఖిలమపిమహాల్లక్ష్మవస్తుప్రదాయ । ఆరోప్యాందోళికాం స్వామవహత జయశిజ్ఞామ సమ్రాట్పురాణాం కౌండిన్య శ్రీనివాసాధ్వరి మకుటమణిస్సోస్తి కీర్త్యాధునాపి ॥ ఆచార్యప్రథ దీక్షితాభిజనభూ శ్రీశేషవిద్వన్మణి శ్శృంగమ్మాఖ్యసతీచయం సుషువతుః ప్రామాణికాగ్రేసరం । యోధీత్యామల సాహితీం సకవనాం వాణాల శేషార్యతో రామశ్మ్రపమపాఠయత్సుచిరం స్తాద్దీక్షితాఖ్యాఃకవిః ఏకాకిన్యాగవైనవ్యతనుత సమితౌ భవ్య శాస్త్రోద్భటాయాం పౌలస్త్యం భూరిదోషం బహులపసమనస్ఫీతదర్పంహ్యహీనం యోత్యంతక్లాంతిమంతం పరమరఘుకులే ప్రత్తజన్మాసదీక్షాచార్యస్ఫార ప్రభావ స్సతత మతియుతో రామభూపశ్చిరం స్తాత్ ॥

శ్రీ భూదేవీ సమాశ్లిష్టం శ్రితానాం శ్రీకరం సదా ।
శ్రీకేశవ పరబ్రహ్మశ్రేయః కలయతాంమమ ॥ ౧ ॥ సాహి

త్యవిద్యోపాధ్యాయం పురాణందీక్షితాహ్వయం । సత్కవీం
ద్రం సమాశ్రిత్య కృతిమేతాం కరోమ్యహం ॥ గురుర్లఘుశ్చే
తివర్ణో ద్వావాదీర్ఘో గురుర్భవేత్ । హ్రస్వోలఘుర్భవేద్బిందు
విసర్గ ప్రముఖాన్వితః ॥ ౨ ॥ అసౌ గురుస్స్యాదథాంతేవా
పాదాంతే గురుఃక్వచిత్ । పాదాదౌ సర్వసంయుక్తౌ తస్సర్వ
త్రరహాయుక్తతః । ౩ ॥ ఆంధ్రేసర్వత్రసర్వస్మాద్యుక్తాత్పూ
ర్వో నగుఃక్వచిత్ । గురూగగం లగంవస్స్యాద్గలంహస్స్యా
ల్లఘూలలం ॥ ౪ ॥ సర్వగోమ్ముఖలోయస్యాన్మధ్యలోరోం
తగస్తుసః । అంతలస్తోమధ్యగోజోముఖగ్భస్సర్వలస్తునః ॥౫॥
హనావారక్రోనగంతస్సలంభోన్లంచవైష్ణవాః । రగంనగ్గం
తగంసల్గం భగంనల్గం మలంసహం ॥ ౬ ॥ రలంనహంతలం స
ల్లం భంనల్లం చైందవాగణాః । శ్లోకోర్ధాభ్యాంద్విపత్కా
భ్యాం విభిన్నాభ్యాం యుతోమతః ॥ ౭ ॥ సర్వేషామపి వృ
త్తానాం పాదాంతే నియతాయతిః ॥ ౮ ॥ పద్యంస్యాత్ప్రా
స విశ్రాంతి వాశ్లిష్ట చతురంఘ్రికం ॥ తేటగీతి ॥ కోద్యపా
తేటగీతిహీ♦కోరవిశ్చ॥ ఆటగీతి ॥ త్ర్యర్కమింద్రయుగ్మ♦మ
యుజిచ పంచకా♦అధియుగాటగీతి♦రగ్నిభిశ్చ॥ సీసము ॥ జిష్ణు
చతుష్టయం♦జిష్ణూదివాకరా ద్వాభ్యాం గణాభ్యాంవి♦భక్తి
రపిచ। అర్ధపాదాష్టకా♦దస్తి గీతంయదిశిష్టఊచేజన♦స్సీసమితి
హి ॥ సీసాదా పరతశ్చాంతేః ప్రాసోవానియతోయతౌ ॥

కందము ॥ త్రిగణాం పంచగణాంనల। గగభజసైర్న్విచ్ఛిదాచ కందంహ్యాయుజి ॥ జగణోనసనలమథవానగధర షష్ఠోంతిమం (తు)నలఘుకుర్యాత్॥ సంభవోయత్రగలయోరుభయో రపి వర్తతే ॥ తత్రయః ప్రథమో త్ర్పాప్తాత్పూర్వో న్యత్రభవేత్స హి ॥ శా॥ స్యాత్సూర్యైర్మసజస్తతా అథ గురు॥శ్శార్దూలవి క్రీడితం ॥ ఉ ॥ రంధ్రయతి ర్భ రా న భ భ॥రా లగ ముత్ప లమాలికామతా ॥ మ ॥ మధుహా సభ్రనమయ్య విశ్వవళి యు॥గ్మత్తైభవిక్రీడితం ॥ చ॥ న జ భ జ జా జ రా విబుధ॥ నందకదిగ్విరతిశ్చ చంపకం ॥ స్ర ॥ స్యాద్మిః మ్రభ్నైస్త్రిభి ర్యై॥స్సముని మునియతి॥స్స్రగ్ధరాకీర్తితేయం ॥

ఆదిమస్యసహాలక్ష్య స్వరస్యాచిత్యమాప్నువత్ ॥ ఉక్తే స్థానే స్థితోవర్ణో విశ్రమోత్రప్రకీర్తితః ॥ ౧ ॥ స్వరవ్యం జన భేదేనసద్వేధా పరికీర్తితః । స్వస్వకీయ విభేదేనతౌ ద్వా ద్వేధా సమీరితౌ ॥ ౨ ॥ సంధాపరోవృద్ధ ఐచ్చయుక్త ఇ ష్టః పునస్సహి । ఏన్యేశి పుచమ్యంతే స్మద్యుష్మ త్ప్రాద్యా దిమేపదే ॥ ప్రాయస్సమాసే ష్వాఖ్యాసు రాగమప్లుత యో శ్చహల్ ॥ ఋమాః ఋవన్మిథోవర్ణాః స్వకీయాస్స్యు స్స మాహృతాః ॥ స్వీయమస్యా యుచ్చైరిత్యాద్భేదోకారచాం హాయం ॥ జ్ఞస్యానంత్యః కుర్ష ణాంముపయోః పుశ్శషసస్యచ॥ భవేయుర్మస్య పూర్వస్థ బిందుకాయణ్యాలోపిచ ॥ బిందుఃప

శేషుకుచుటుతుపుష్పాస్యాత్తదంత్యవత్ ॥ ద్వితీయహల్లోపవరు
క్త్యంముఖ్యప్రాసస్యలక్షణం ॥ పూర్వస్థమస్య బస్యమోన్మ న
స్యణస్యాచ్ఛ సస్యషః ॥ ధకారస్యదథౌస్యాత్ తామధోరస్యా
స్యసీదృశః ॥ లస్యస్యాద్దో డళంరస్య ఋకారో హైంక్యశాలి
నః ॥ అలక్షితా అపిగ్రంథకారైర ప్రోక్తదూషణాః ॥ అభి
యుక్తైః ప్రయుక్తాశ్చే త్స్వకార్యా లక్షితాఇవ ॥ (*)

పి శ్ర మ ల క్ష్యం బు లు.

అవిత నిఖిలజగద్రాజ్య♦ఆర్యపూజ్య। అభ్ర విభ్రాంతికర
గాత్ర♦ఐనిమిత్ర। ఔర్వసేయమునీడిత♦ఐంద్రిసహిత। ఋషివ
రేణ్య వినిర్మిత♦కృతివినూత। ఋక్షనాయకపుత్రీశ♦ రిపువినా
శ ॥ ౫ ॥ ఋకన్యమూహ సదానుత♦ఈశవినుత ॥ ౬ ॥ కృతిస
మీడితశుభచర్య♦ఏధితార్య ॥ ౭ ॥ ఏకవీరమహోదార♦ ఇద్ధ
సార ॥ ౮ ॥ కృతిజనానిశ దృఢసఖ్య♦పృథులసౌఖ్య ॥ ౯ ॥
వృషగిరీశ్వర నివసన♦రిపువిమథన ॥ ౧౦ ॥ ఓషధీశమహాగో
త్ర♦ఉగ్రమిత్ర ॥ ౧౧ ॥ అతిమదాసురవరజాల♦హాననలోల ॥
యదుకులాంబుధివరసోమ♦అమితధామ ॥ ౧౩॥ మృడమనోం
బుజకృతఖేల♦హేమచేల ॥ ౧౪॥ యోగిజనచిత్తనివసన♦ఉద
ధిశయన ॥ ౧౫ ॥ యతిమనోంబుజవరభృంగ♦హారవిభంగ ॥
జ్ఞానిసముదయ సురవృక్ష♦ఖలవిపక్ష ॥ ౧౭ ॥ జ్ఞప్రణుతచిత్రి
సుచరిత్ర♦నందపుత్ర ॥ ౧౮ ॥ వతజనావళిసంభాష♦ణప్రతో

ష ॥ ౧౯ ॥ పుండరీకలసన్నేత్ర ♦ ముదిరగాత్ర ॥ ౨౦ ॥ భుజ
గనాయక తనుశాయి ♦ మోక్షదాయి ॥ ౨౧ ॥ వానరేశ్వర
కృతసఖ్య ♦ పావనాఖ్య ॥ ౨౨ ॥ భువినికాయమహాదూర ♦ వా
ర్ధ్యగార ॥ ౨౩ ॥ శంబరారిమహాకాంత ♦ చతురశాంత ॥ ౨౪
శాతకుంభ మహాచేల ♦ సాధులీల ॥ ౨౫ ॥ లేఖసన్నుత నవ
గోపడింభరూప ॥ ౨౬ ॥ డమరుముఖవాద్యయుత మంగ ♦ ళ
తతితుంగ ॥ ౨౭ ॥ లక్ష్మణామునీశ మతమంగళదశుభాంగ । ల
క్ష్మణాగ్రజ శ్రీరామ ♦ రమ్యధామ ॥ సీ ॥ మత్తారిభంగసం ♦ య
మి మనోంబుజభృంగ ♦ మహితచరిత్రహం ♦ సశశినేత్ర ॥ ౨౮
సౌందర్యసాకల్య ♦ మందిర నీదుచం ♦ దముజూచి పాఱుతుంటవిలు
దంట ॥ ౨౯ ॥ నమ్మినబ్రోతువెంతటి పాపినైన రం ♦ పముపా
పలతకు నీమహితభక్తి ॥ ౩౦ ॥ నలినాక్ష నన్ను కంటనుజూ
డుసుమనోగ ♦ ణవరసంరక్ష యంతయునునీదె ॥ ౩౧ ॥ కమల
యోనివచోనూత ♦ ఖలవిజేత ॥ ౩౨ ॥ చండదీధితిసంకాశ ♦ జా
నకీశ ॥ ౩౩ ॥ అఖిలగుణసాంద్రదనుజధ ♦ రాపురేంద్ర ॥ ౩౪॥
అమలతరభాగవతవకింక ♦ రోస్మిదేవ ॥ ౩౩ ॥ ఇనతనయపాల బు
ధపాల ♦ నైకలోల ॥ ౩౪ ॥ అబ్ధిజోపేతసర్వలో ♦ కైకనేత ॥౩౫
వారినిధిధామమత్తమ ♦ ధ్వబ్జసోమ ॥ ౩౬ ॥ దనుజతతి మోద
భేదధా ♦ త్రర్ప్యపాద॥ ౩౭ ॥ నిత్యవితరణి ఏకప ♦ ద్మోయధరణి॥
తజ్జ్ఞమహానీయ గూఢపా ♦ ద్మకుటగేయ ॥ ౩౯ ॥ ఘ్రాసుతా

ముఖాబ్జభృంగ ॥ ४० ॥ కనకమణి విభూషణాంగ ॥ ४० ॥ ఖగకులాధిరాట్తురంగ ♦ ఘనసముదయ మంజులాంగ ॥ ४౧ ॥ క్ష్మాసుతాముఖాబ్జభృంగ ॥ ४౨ ॥ మఘవమణివిభాసురాంగ ॥ ४३ ॥ మధుతమః పటలపతంగ ॥ ४४ ॥ మదవదరి మరున్భుజంగ ॥ ४౫ ॥ డిందుపడకుండభువినెవ్వ ♦ డేనిగంపె ॥ ४౬ డేశి పూలనుజల్లుక ♦ డిందిభక్తి ॥ ४౭ ॥ కరమునీమీాదమరివాని ♦ కన్నలేడు ॥ ४౮ ॥ బుధుడు కేశవహరిమూర్తి ♦ భూరికీర్తి ॥ ४౯ ॥ దీనరక్షణకరయస్మ ♦ దిష్టతముడ ॥ ౫० ॥ ప్రాప్తసంతత బహుసౌఖ్య ♦ పావనాఖ్య ॥ ౫౧ ॥ నాకపతిబహిర్గణపయోద ♦ నలినపాద ॥ ౫౨ ॥ రజనిచరసాథదమనసా ♦ రంగ గమన ॥ ౫३ ॥ కీర్తిచంద్రిక నీదుగ్రి ♦ క్కరిసె దిశల ॥ ౫४ ॥ నన్ను బ్రోవుము నెపుడు కృ ♦ ష్ణయ్య నీవె ॥ ౫౫ ॥ రామ నీరామగుణవంతు ♦ రాలునిజము ॥ ౫౬ ॥ కౌశికాధ్వర పరిపాల ♦ భవ్యశీల ॥ కేశవాహ్వయ విఖ్యాత (ధీరవినుత)

ప్రా స ల క్ష్యం బు లు

శ్రీశసుగుణ ॥ ౫౭ ॥ (*) సకలసద్గుణసందోహ ♦ ప్రకటగేహ కంసరాక్షసవిమథన ♦ హంసగమన ॥ భూకనత్తమ గమనాశ ♦ స్వాఃకరీశ ॥ లక్ష్మణమునీశ సుకరుణ ♦ సూక్ష్మధిషణ ॥ అంబుజాతాక్ష కృపతోడ ♦ మమ్ముబ్రోవు ॥ వేణువర్యసమేధిత ♦ గానకలిత ॥ వాసవాదికపరివార ♦ దోషదూర ॥ బా

ధితామర రిపువర్య ♦ మోదితార్య ॥ బంధుజనావన సత్కవి గ్రంథవినుత ॥ మంథగిరిధర పృథుదయ సింధునిలయ ॥ నాకి శాత్రవభయకారి ♦ చక్రధారి ॥ శక్రతోవేంద్రజనహిత ♦ శ్రీకరహిత ॥ ఖలజనాంతక సుమచాప ♦ పరమరూప ॥ మృడముఖామర దృతదాస్య ♦ జలరుహాస్య ॥ ఉరుపశేఖర కోదండ ♦ దళనచండ ॥ ధరసన్నుత చరణము ♦ హాబుషిసము కేశవేశ్వర యనిబుధుల్ శ్రీకృతముపలుప ॥ లక్ష్మ్యంగణాసినురుంబ ♦ లక్ష్మమాంబ ॥ (*)

వర్ణారో నామసర్వే స్వకలపదగ ఉచ్చార్యత్వే హ్యేకకీత్యాన్యైవ క్వాప్యస్యరీత్యా ఖలువిదితమిదం పాఠకానాం సమేషాం । భేదేప్యుచ్చారణే చుంచుమపి పరిలిఖంత్యే కథాలేఖకాయే తే సర్వేరంచ వర్ణం సకలపదగతంచైకరూపం లిఖేయుః ॥ వర్ణా షట్త్రింశదత్రస్యురితి వచః తో రోరయో శ్చేతి వాగ్భ్యంరస్యైక్యం స్పష్టమాస్తేతిషుచనక దేవ్యే పరస్యస్థితస్య। యత్యాంప్రాసేపి యోగ్యత్వవిరహకథనే లబ్ధపూర్ణావకాశం ద్వైవిధ్యం వాపిధర్మత్వమపి సశకనా ఖనేనాన్యకీత్యా ॥ సాహిత్యవిద్యోపాధ్యాయం పురాణాం దీక్షితాహ్వయాం । సత్కవీంద్రం సమాశ్రిత్య కృతి మేతాను కృష్ణహాం ॥

ఛందోముకుర తాత్పర్యము. *

(U)గురువనియు (।)లఘువనియు రెండువిధములు వర్ణములు.

గురువు= దీర్ఘాక్షరముగాని, విసర్గ చేగూడిన యక్షరముగాని సంయుక్తవర్ణ పూర్వాక్షరముగాని గురువగును.

ఉదా:= (రా)మ. (దుః)ఖము. (అ)శ్వము. మొ॥

లఘువు: హ్రస్వాక్షరము లఘువు. ఉదా:= క ను క.

పాదాంతముననుండు లఘువు గురువు వికల్పముగానగు రాంత హాంత సంయోగము పరమగునపుడు లఘువు వికల్పముగా గురువగును.(లఘువుగానుండవచ్చును. గురువుగానుండవచ్చును.)ఉదా:= విష, క్రిమిన్యాయేన జీవామ్యహమ్ ॥

ఆంధ్రమున సంయుక్తవర్ణము పరమగునపుడు పూర్వమునందుండు లఘువు గురువుగాదు.

రెండుగురువులకు; గగమని పేరు. రెండులఘువులకు: లలమని పేరు.

లఘువు గురువు. ఈ రెంటికి లగమని పేరు. దీనిని వగణమందురు. ఉదా:= రమా.

గురువు లఘువు ఈరెటికి గలమని పేరు. దీనిని హగణమని యందురు. ఉదా:= రామ. సీత.

హగణము (౼।) నగణము (।।।) ఇవి అర్కగణములు.

౼।౼ రగణము. ।।౼౼ సగణగురువు. ౼౼। తగణము. ।।౼। సగణలఘువు- ౼।। భగణము. ।।।। నగణలఘువు. ఇవి ఇంద్రగణములు;

పద్య కావ్యము, గద్య కావ్యము, అని, ద్వివిధము:

పద్య కావ్యము.

ప్రతి పద్యమునకును నాలుగు పాదము లుండును. అనేక గణములు చేరి, పాద మగును. గురు, లఘువులచేరికచే గణము లేర్పడును.

గురువులు = దీర్ఘాక్షరములును, పూర్ణబిందువు, విసర్గము, పొల్లుహల్లు, వీనిని గూడిన వర్ణములును, సంయుక్తాక్షరమునకు ముందూదిపలుకు వర్ణములును, గురువులు. గ, ఇది గురువునకు సంజ్ఞ.

లఘువులు = తక్కినవి లఘువులు. ల, యిది లఘువునకు సంజ్ఞ.

ᑌ, ఇట్లు బాల చంద్రుని విధమున వ్రాసిన గురు వనియు, |, ఇట్లు నిడుపు గీత లాగున వ్రాసిన లఘువనియు, గ్రహింప వలెను.

నిసర్గ గణములు, ఉపగణములు, అని గణములు రెండు విధములు.

నిసర్గ గణములు= ఇవి మూడేసి యక్షరముల వలన గలుగును. అందు, మూడు గురువులు మగణము, ఆది గురువు భగణము, మధ్యగురువు జగణము, అంత్య గురువు సగణము, మూడు లఘువులు నగణము, ఆది లఘువు యగణము, మ

ధ్య లఘువు రగణము, అంత్య లఘువు తగణము :—

U U U
మాయావీ, మగణము.

| U U
యశోదా, యగణము.

U | U
రంజనీ, రగణము.

U U |
తారేశ, తగణము.

U | |
భార్గజ, భగణము.

| U |
జటాస్థ; జగణము.

| | U
సరసీ, సగణము.

| | |
నటన, నగణము.

" మాయావీ, చయశోదా, భార్గజ, తారేశ, రంజనీ, సరసీ"
నటన, జటాస్థగణాస్తే జ్ఞేయా అస్మిన్ తదాదివర్ణైశ్చ ॥

ఈ శ్లోకమున మూఁడు మూఁడు అక్షరములు క్రమక్ర

మముగా తమ తమ గుంపునకాది యక్షరములగు మ, య, భ, త, ర, స, న, జ, గణములను, బోధించు చున్నది.

యతిప్రాసలు = పద్యపాదము మొదటి వర్ణము యతి. రెండవ వర్ణము ప్రాసము, యతి ప్రతి పాదమునకు, వేఱువేఱుగా నుండును; ప్రాసము పాదములకెల్ల నొకటిగా నుండును, ఆయాపాదములందుండు మొదటి వర్ణముతో మైత్రిగల వర్ణముండుచోటు యతిస్థాన మనబడును:

యతి = యతికి స్వరము ప్రధానము. అచ్చులలో అ, ఆ, ఐ, ఔ, లును; ఇ, ఈ, ఋ, ౠ, ఎ, ఏ, లును: ఉ, ఊ, ఒ, ఓ, లును: తమలోఁదాము మిత్రములు. హల్లులలో క, ఖ, గ, ఘ, లును, ౘ, ఛ, చ, ౙ, ఝ, జ, శ, ష, స, లును; ట, ఠ, డ, ఢ, లును; త, థ, ద, ధ, లును, ప, ఫ, బ, భ, వ, లును; య, హ, లును, తమలోఁదాముమిత్రములు. ఈ వ్యంజనములును, స్వరమైత్రిఁజెందియే యొండొంటికిం బనికి వచ్చును.

ప్రాసము = ప్రాసమునకు వ్యంజనమైత్రి ముఖ్యము. కాబట్టి యేయచ్చుతోఁ గూడినను బనికి వచ్చును. ఒకపాదమున సంయుక్తాక్షరమున్న నన్నిపాదముల నా సంయుక్తాక్షరమే యుండవలయును. ప్రాసాక్షరములకు ముందువర్ణములు సర్వత్ర గురువులుగా నైనను, లఘువులుగా నైనను, ఉండవ

లయము.

అంబువస్యాపు తవకింక కి రోగామునిమై । యాంబునీచరగ
ర్వత ♦ మోర్కు-యునగ । హరిసుతుండను నీవున ♦ న్యోన్య
మిత్ర ॥ బా,హపాటచ్చర రాముదాస తవదా-సోహంమనున్న
దనా । తే,జోసహస్ర శరజన్మగాంచి యలనీ♦హారతు మా
భృత్కు-మా-కి । న్యోన్యవిరుద్ధ భాషణము♦లాడినతప్పుల మా
తదం బెడిఁ । బుత్విజుండని విచా♦రించి పూజించితే। ఇనతనూభ
వుండు♦ వృషధర్వతనయు నేసె ॥ ఋభులనరసుతుండు కృష్ణు
నేసె । నేమి చెప్పనపుడు♦దృఢశక్తిశల్యుండు హీనబలుని జేసె
వృష్టికులుని ॥ ఇచ్చియిష్టాన్న సం♦తృప్తులుగా జేయు। సృష్టిర
క్షాసమా♦పేక్షబరగు। హితులుభిషగ్రహాజ్ఞబుధ♦ బృందకవిం
ద్రపురోహితుల్ హితాహితులుదశాదశార్పితస♦మృద్ధరమా
చరణేచ్ఛతాటనా॥ ఎరుగ వేధర్మపరుడవున్నపకుమారా॥ పృత
నభవదసినని దెగి♦కృష్ణరాయా ॥ నృహరీవాదము లేల వేరెయి
తరుల్ ♦నీలీలకుఁ బాత్రముల్। జ్ఞానులుపద్మగర్భవద♦నంబులు
జ్ఞాని చేతోంబుజాత శో♦ణకరయనగ। జ్ఞానికినుపదేశవిధి ప్ర♦
కాశముసేయఁ । ఎదనులచ్చిని హరిధరి♦యించెననగ । రిపు
లనెల్లనుబోరహరించెననగ । ఎత్తిన నెత్తసిమ్మవచిరయించె
ద గల్గినమాటగట్టిగా। గొందలి రాకుపాన్పునసు♦ ఖించినతాంత
రతిశ్రమంబును

వసుమతీ కళత్ర ♦ బకజైత్ర గానక । శాలసత్కలాప డిం
భగోప । లలితదేహ పింగళపుర దక్షిణగేహ ॥ వారితక్షమా
కుమార ♦ ద్వారకాపురీవిహార ॥ నందసుకుమార గూఢపా
న్మదవిహార ॥ దళితశిశుపాల గోత్రభి ♦ న్మణివినీల- భాగ్యాం
బశోభిల్ల ॥ ధర్మతనయు యుష్మ ♦ దాజ్ఞానిగళవిని । ది- వ్య
తపోధననర్యయుష్మ ♦ దాగమమునకు । పరగుశకధ్వాదుల
కును ♦ భయముఁ జెల్లుఁ ॥ క- ర్ణాటగీతకళాసరస్వతికళిం♦
గాంతపురీమల్లికా-ఖించిన । న్యసివాళ్ వాడుచు వచ్చుచున్న
యది క ♦ ర్ణాటాంగనఁ గంటిరే॥ వ- నౌకోధ్వజ మెసుగవ
చ్చు ♦ నరుజూపితగఁ॥ నౌకోధ్వజ మింద్రసుకుట ♦ మర్చు
నతుండా ॥ ద్వీపముసంసుగోవులకు ♦ నిమ్మగ జేయుట ముం
ప్రసన్నమై ॥ ద్వీపులద్రుంచు విశ్వజగ ♦ తీపతియుత్తమవిత్త
తనవద్వయి♦ద్వీపనానాజయ శ్రీధూటీసమా♦శ్లిష్ట భుజుడు
నాస్తికాధమమోంరియ♦న్యాయవృత్తి-నాస్తితత్వాంగుకోఃపర♦
మ్మసగవిసవె ॥ హరికినెమరేగి సకలప ♦ దార్థములను-దక్షు
తలేనియింటికిఁబ ♦ దార్థము వేరొకచోట నుండివే ॥ అబ్జయోని
రజోగుణ ♦ ప్రాప్తిదనరు । రజతగిరిమందిరుడు తమః ♦ ప్రా
ప్తిదనరు । ఎనమంద్రట మోచువార♦నేకపకిటికిఁ। పో-నీని
కవుంగలింతలున ♦ నేకవిలాసములుం జెలంగగాఁ। నోన్యన్యసు
ఖానుకూలతల ♦ నోమిరివిప్రులు వేల్పుపిండున । నోన్యశ్యసు

వృష్టితుష్టికుశ ♦ లానులనొందిరి నాటినాటికిన్ ॥ కా-యను
చిజితాభ్రభంజన జ ♦ నార్దనకైటభ దైత్యమర్దనా। నగినగి
యేనియున్నివనుజ ♦ నార్దన నొన్నను బొంకువల్క-ను

నాకవిలాసినీచరణ ♦ హంసక ఘూర్ఘుణఘుణధ్వనుల్
ననునేసినగాయనందు నాకేశసుతున్। నాకంబున కేగి రాజి♦నా
రాయణయా। భా- స్కరవంశాగ్రగణి జానకీప్రియుడు వి ♦
శ్వామిత్రయాగాహితా। సర పోశనముగ గొనిమె సాగ ♦
రాంబువులెల్లన్ ॥ భూసురుండెత్తు నా♦పోశనంబు॥ అధికరో
షాయిత ♦ స్వాంతుడైన। నరపతికి విన్నవింపకు ♦ నాయవ
స్థ। స్వాంతము బాహుగర్వఘన ♦ సంతమసాంధముగాగశం
కయా। ఏ- కాంతమునందుగొందరుమ్మ ♦ గాయత నేతలు
గొల్వజూదము। ఏ కాంతమునందుచుండుజవ♦రాండ్రనెపంబు॥
కామసుఖసంగములకు నే ఏ కాంతగృహము। (సిద్ధాంత రా
ద్ధాంత నిశాంత లతాంత ప్రాంతాదిషుచ)నారాయణభట్టువా
జ్ఞ్మయధు♦రంధరుడీక్కృతికిష్టుడున్ సహో। నా♦రాయణునట్లుదా
నునుధ♦రామరవంశ। సు♦రాగసుమములు హర్మ్యవా ♦ తా
యనముల। సరసులకునెల్లఁ గర్ణర ♦ సాయనంబు ॥ తరుణు
లు బతులు వాతాయనమ్ములనెల్ల। బంతిచేదోయిను ♦ పా
యనమిచ్చి ।తో♦య్యలిపిరిబంతిదోయిటను ♦ పాయనమాయ
నకిచ్చి యిట్లనున్ ॥ మానిజల్పితమైన రా ♦ మాయణంబు।

(వాఁనిజల్పితమైనరా ఽ మాయణంబు)। గాఁ-మాయణముఁ
రచించినమ ఽ హాత్ముల నాత్మదలంచెదఁ జగ। లనుచుబుద్ధి
గజెప్పెమా ♦ ర్తాండసుతుఁడు ॥ పారాయణ-పలాయునాదు
లి శ్లో- ఎవ్విధిగాంచు చెప్పగద ♦ వే తెరువేక శుభంబునీక
గు_ఇన్నిచుఁ బరిమార్ప వేగబరతే♦ వేనన్నుదల్లి।ఓకిరాజకులా
ధమానృపులు లే♦రో వేఁ రాఁరోమద।అట్టినామీఁదనీవాయఁజేగె
దవునీ ! వేనృప నీదుపుత్రిగృప ♦ యేర్పడ దానముఁగాగనావు
డుఁ ॥నీ- వేగతికావ వేరఘుప ♦ తీ శరణాగత భక్తవత్సలా
-అనుజన్మునిజూచి సేమ ♦ మాజనపతికిఁ ॥
ఉల్లమునిట్లు నీకు తగు ♦ నో తగదో పరికించిచూడుమా ॥
అంగనాలలాము గాన ♦ వాలతాకుడుంగమా ॥
హరియనంగనాతఁడా నిన్నుగంసునడంచు కృష్ణుడీతఁడాయశోద
కెంత భాగ్యమొబ్బనే బోటినాబోటి నెలతకట్టు కల్గునేతలంప
అం- బక్కకు సరివేల్పుగలదె ఽ యవనీస్థలిలో ।
అం- బక్కకుసరిగలదె సకల ♦ భార్యస్ఫురణఁ ।
గం- గాయని బాడగన్నదాన ఽ మాడినమాత్రఁ ॥
సీ- తమ్మా మాయమ్మ నిత్య ♦ హర్షములిమ్మా ।
సీ- తమ్మాసౌభాగ్యశుద్ధి ♦ దాయినివమ్మా ।
ఆకారచంద్ర రామయ భాస్కరేంద్ర ॥
మహి నయోధ్యకు రాజు రా ♦ మయ యనంగ ॥

అతని పట్టపుదేవి సీ ♦ తను యనంగ ॥
అనఘుఁడు సింగనార్యునకు ♦ అబ్బయగోపయమంత్రిశేఖరునా
చి- న్నన్నకుమారుండు వెంగ ♦ ళామాత్యుడిలఁ ॥
ఋషులపాలిటివేయింతలేసి పనులు
ఇంతియెగాక నీవెఱుఁగవే మునువచ్చిన త్రోవచొప్పని
హైహయకన్న దోర్వీర్యమెక్కు ♦ డగు భార్గవులీ ।
ఆది తేయార్చితాంఘ్రి ప ♦ ద్మాయసంగ ।
ద్వారకాపురిమధ్య ప ♦ ద్మాయనంగ ।
అకటా యేమనిదూఱుదాన నిను నా ♦ థా వేకుజాము య్యె
రాముని- కన్ననుశూరుండు ముజ్జగంబులగలడే ॥
అఱవఱ యఱిముఱి యఱుఁగొఱ యఱుముటయఱకటయఱచె
య్యాయఱువ దఱిసె ॥౧॥ అఱకొఱ యఱలిఁడు యఱలేకయ
ఱుపుటయఱపుడుయఱఁటియఱుగుటయఱ ॥౨॥ అఱపొఱ
డక్కఱ యిఱియుట యఱకము నిఱుకుట యిఱులుడు యి
ఱుకు టెఱుసు ॥౩॥ ఉఱఁ డుఱ యుఱుముట ఎఱుఁగుట
యెఱగాలు నెఱఁగుట. యెఱుపు మఱియెఱక యెఱిక ॥౪॥
ఎఱ వెఱచి ఒఱకఱయొఱులుటయొఱకటయొఱుపుయొఱఁగుట
కొఱ కఱపుటయును ॥౫॥ కఱతలు కఱదలు కఱఁటియు క
ఱకును కుఱుకుఱ కఱుచుట కుఱుపు కుఱుచ ॥౬॥ కుఱు
లు కఱవు కొఱకొఱలాడుటయు పండ్లుకొఱుకుట కొఱడును

కొఱవి గఱికె ॥౭॥ కొఱలుట గఱిసెయు గిఱికొను గిఱుక
యు గెఱలుట గిఱుపుట గుఱుక గుఱుతు ॥౮॥ గుఱి యుఱు
ములు గొఱుగుట గొఱువంకయు గొఱక చఱచుటయు చ
ఱులు చిఱుత ॥౯॥ చుఱుకు చిచ్చఱ చిఱు చుఱమఱాఁకు
ట చెఱచు చెఱుచుట చెఱిసగము ॥౧౦॥ చెఱ చెఱకు
ను జిఱజిఱ చెఱువ్రను నెఱి జఱుపుట జఱుగుట జఱజఱయు
(ను) ॥౧౧॥ తఱుగుట జుంజుఱుల్ తఱగఱి ముత్తఱుల్ తఱం
చు తఱక తఱి తఱుముటయును ॥౧౨॥ తెఱ తిఱి తుఱుము
ట తెఱచుట తెఱవలు తెఱువ తెఱఁగును తొఱలుటయు
ను ॥౧౩॥ మూఁదఱ పొందఱ యిందఱ అందఱు కొందఱ ఱే
దఱు పదఱుట పెన్నెఱికము ॥౧౪॥ నఱుజు కత్తెమఱు గద్దఱి
తొంటున ద్దఱ నఱుకు నుఱుము నెఱ నెఱి నఱుపుట ॥౧౫॥
నెఱసుట నెఱియును నెఱపేని నెఱ్ఱుట నెఱకలు పఱపఱ నె
ఱులు పఱువు ॥౧౬॥ పఱచుట పఱికెలు పఱికలు పిఱుఁ
దను పఱతెంచు పఱిమార్చు పెఱికె పెఱుగు ॥౧౭॥
పఱివోవు పిఱివోవు పిఱుఁదు పిఱికి తప్పుఱియు పెఱుకు పెఱ
బిఱబిఱయును ॥౧౮॥ బిసుఱు దబ్బఱ బఱబఱ మఱచుటయు
ను మఱుఁగును మఱవయు మఱియు మఱంది ॥౧౯॥ మఱు
నాఁడు మఱుగుట మఱవలు మఱుపడు క్రమ్మఱ మఱుపాటు
క్రిమ్మఱుటయు ॥౨౦॥ మఱగాలు పడమఱ మిఱిమిట్లు ముఱి

ముఱి [*] ముఱి పెడమఱలుట మెఱపు మొఱక ॥ ౨౧ ॥
మొఱమొఱ గాడుట మొఱసుట మొఱగుట ఱిట్టు ఱంపిలుఱ
న ఱంకు ఱంతు ॥ ౨౨ ॥ ఱవలి తిఱ్ఱన తిక్క ఱవఱవఱప్ర
ట్టు తెక్క ఱికె తెప్ప తెఱు తెబ్బ ॥౨౩॥ విఱిసోట విఱు
గుట నఱద వఱగు వఱ్ఱె సుఱసుట వెఱచుట వెఱచఱనుట।
౨౪ ॥ వెఱ్ఱిగొను నివ్వెఱ విఱిచఱి మొలఱచు గాఱు నాఱి
తొఱిది యాఱికెయును ॥ ౨౫ ॥ తాఱు నేఱుచ ఊఱుగా
యయు గీఱుట కాఱియపెట్టుట తాఱుయును ॥ ౨౬॥ కోఱ
లు చేఱు చీఱుట చాఱలు జాఱు చూఱయు చాఱపప్పు॥
౨౭ ॥ తీఱు హజాఱము దూఱుట సానాఱి తేఱిఁ నూఱుటగ
డిదేఱుటయును ॥ ౨౮ ॥ నాఱు గీఱుచు నూఱు పాఱుడు పా
ఱుట మాఱిమసంగుట చీఱు నూఱు ॥ ౨౯ ॥ ఊఱు పోఱడు
చేఱు పేఱుట ఆఱడి వేఱొండు తాను బజాఱు తాఱు ॥ ౩౦॥
మూఱ తీఱిమొనఱి పీఱుట వేమూఱు మిఱు ట తెమనపీఱిడి
యు ॥౩౧॥ [illegible] పాఱు ట గఱు పాఱు తుజాఱు లు తెసి[illegible]
గయును క్రేఱుట [illegible] ॥ ౩౨ ॥ ఊఱుటయును హరాంత
కాఱియు ధర్మంబు తేఱు ట ఇంతకు దేఱటయును ॥౩౩ ॥ తెపు
తెప్రును తెమ తెల తెగుదు తాఱు బోయుట తెమనతోఁత
వేఱు ॥ ౩౪ ॥

(ఁ) సున్న

అర్ధానుస్వార సీసమాలిక.= అడఁగువ యడఁగారు యడఁగుయడంచుట, యనఁగారుయనఁటియు యదరుఁగ్రొవ్వి । ఆఁకర మాఁకలి యాఁగాకరముయాఁగు, ఆఁచుట యాడంగి ఆఁడుయాఁడి । ఆఁపు ఆఁబసియాఁడు ఆఁబిస్త యాఁకట్టు, అనఁగుడుయాఁకట్టు ఆఁక యఱఁది । ఈఁక ఈఁగయు ఈఁకె ఈఁదర ఈఁగుట, ఈఁటెయు ఈఁదాడు ఈఁదుమునివె । ఊఁక యూఁకుయు నూఁగు నూఁదుట యూఁదర, యుఁదు నూఁత ఎలుఁగులు ఓఁకరయుట । ఏఁకరి యేఁకట యేఁకారు యేఁచుయు యేఁశ్లె యేఁదర యేఁకు యేఁపు । ఏఁబది ఏఁదూము యెదుఁగు యేనుఁగులిట్లు ఒడఁబడు నోడుఁగునుబసఁగునట్లు ।

కడఁగు కడంచుట కడఁత కణంపున కణఁగుట కణఁతయు కనఁతి కరఁగు। కలఁగు కలంచుట కాఁక కాఁకరకాఁగు, కాఁచు కాఁడుయు కాఁడి కాఁపు కీఁచు । కుఱఁగటకుఱఁగలి కూఁత కెలంకుట, కొఱఁతకౌఁగిలి క్రాఁగు కోఁతి కేఁక। కొలఁకు కాఁడ కలఁత కోఁచ కూఁతయు కోఁడు । అఁటుముఁక చుఁడత్రోఁచు యనఁగునటుల।

గీఁటు గీఁతయు గీఁకు గీఁటడంచున గీఁక గానుఁగ ద్రిప్పుడు గాఁడి యనఁగ । గోఁచి గోసఁగి గోఁత్రి గోఁటు

గోఁకుట గోఁజు, గొణఁగుట గూఁటి యు గూఁడు బండి। గోఁ
గు గోరఁట గోఁటు గొఁజ్జెఁగ గొజ్జఁగ, గఱిఁటయు గేదఁగి
గవఁకుయనుచు ।

చాఁదు చాఁచుట చాఁపు చాఁచి చక్కఁగను-
చాఁగు చాఁగురె చాఁగ చాఁపు చేఁదు। చినుఁగు చీఁకటి చీ
డ చీఁదు చీఁకిలి చీఁకు, జోణఁగి జిబుఁగును జోఁకజూఁక ;
చుఁడుచుఁడీ చెన్నఁట్రి చూఁడు చెనఁగియు, చేఁతరాసి వెలఁగి
చెఱుఁగు చెలఁగి । చేఁదు జేఁదుట చేఁద చేఁపచేఁపుల చెలఁ
గు, చెలఁది చేఁతయు చేఁకు చేఁతరికము।

డాఁగు డాఁపుట డాఁక డాఁగి డేఁగురడోఁకు, తాఁ బే
లు తోఁటకు తరఁగు తాఁకు। తరఁగతలంపులు తలఁకించ త
లఁగుట, తఱఁగు తేఁటియు తేఁకు తాఁపుతీఁగె । తలఁ బాలు
తాఁకుట తాఁగిలి తాఁచుట, తాఁటిఁదాఁడియు తాఁకుతాఁగు
బోఁతు ।

తూఁకొంట తూఁగాకు తూఁగి తూఁగుచునుండి,
తూఁటరి తూఁటాడు తూఁటకట్టు। తూఁట తూఁటియు తూఁ
టు తూఁదరితోఁపులు, తూఁడుదిండియు తూఁడు తూఁడికూర।
తెనుఁగు తెరంగులు తెల్లఁజామర తేఁటి, తూనిఁగె తూఁపులు
తూఁతుకొమ్ము।

తొరఁగు తొడంకుట తొణఁకు తొడంకుట, తొణఁగు

ట తొలఁచుట తొలఁగుమిగుల। తోఁచెను తోఁటలో తోఁగు తో
కల తోఁడ తోఁచి గాడే తెంచు తోఁడునయ్యా। తోఁడేలు
తోఁబుట్టు త్రాఁచు నత్రాఁడులు। త్రేఁపు త్రేఁచుడు తేఁపు
త్రిమ్మరీఁడు। దాఁక దాఁకొన దాఁగె దాఁగర దాఁచుట
దాఁటెను దాఁపరి దాఁపరీఁడు। దాఁగిన దాఁగలి దాఁగరి దాఁ
గుచు దాఁగురింతలు దాఁచు దాఁటమగను। దాఁటు
దాఁగర దాఁగు దాఁపురంబును దాఁపు దాఁచెను దాఁపుడు
దాఁపురమున। దూఁకలి దూఁకుడు దూఁకు దూఁకును దూ
ట దూఁగర దూఁటపో దూఁటుకొనెను। దూఁబర దూఁబిడి
దోఁకిన దోఁకుడు దోఁకు దోఁగాడుచు దోఁగు దోఁచు। దోఁ
టమ్ము దోఁపలి దోఁటముక్కర దోఁటు దోఁపిడి దోఁగురు
దూరముగను। నగుఁబాటు నాఁగలి నాఁగటి నాఁగుచు నాఁగరు
నాఁగేలు. నాఁడు నాఁచు-

నీఁగు నీఁడును నూఁక నేఁతలు నూఁగారు నేఁజల్ల
నూఁగులు నేఁడు నేఁత। నోఁతలు నేఁత్రలు నోఁచు నేఁతావులు
నేఁటు నూఁకల నెఁఱకు నెఱఁకలనఁగ। పాఁకోడు పాఁగేను
పాఁచి పాఁజేబులు పాఁడి పాఁతర పాఁత పాఁప జగము। పీఁకు
పీఁచర పీఁకె పీఁచము పీఁటలు పెరుఁగు పేఁటులు వేఁటవేఁ
డ వేఁడు। పూఁత పూఁటకు పూఁచు పూఁవు పూఁడలు మూ
కు పూఁచి పట్టుచు పులుఁగు పూఁడు బాము। పోఁక పోఁగు

లు పోఁకు పోఁచి పోఁదుఁబు పోఁడి పోఁడిమి పోఁతలు పోఁపు పౌఁజు। ప్రాఁకు ప్రాఁచులు ప్రోఁగు ప్రాఁత ప్రేఁబాలును పైట పైఁడి యుపౌఁజు పాఁప పీఁట।

బాఁకు బాఁజులు బాఁతి ♦ బాఁదు బాఁపఁడు బాఁప, బీఁట బీఁటక బూఁజు ♦ బెడఁకు బూఁదు । బెడఁగారు బెడఁకుట బెడఁద బోఁబులు బోఁకి, మఱఁక బాఁజు మలంపు ♦ మాఁటు మాఁడు । పఱ్యోఁట పలుఁగును ♦ పాఁచి పసిఁడియు, మడఁగు మడఁతయు ♦ మడుఁగు మణుఁగు । మాఁగు మీఁదును నుఁగు ♦ మూఁగు ముసిఁడియు, మూఁడు మూఁగ మొసఁగు మూఁపు యనుచు। మీఁగడ మీఁగాలు ♦ మీఁజేయు మూఁకుడు, మీఁదు మేఁగయు మేఁక ♦ మేఁత మేఁడి । మోఁత మోఁదుయు మ్రాఁకు ♦ మోఁచెయి మ్రోఁతలు రాఁత రేఁగు నటంచు వ్రాఁత యుండు ।

రాఁపట్టు రేఁగులు ♦ రాఁజులు రేఁచులు, రేఁపు రేఁటును రేఁగు ♦ రేఁపుడయ్యె। రోఁకలి రేఁపుఁడు ♦ రోఁజు రోఁజును రోఁత, రోఁవెలందియు రేఁచు ♦ రోఁషి రేఁడు । లాఁక లాఁకరి లాఁగ ♦ లాఁగు లాఁచుట లాఁత, లాఁతి లాఁపరి లేఁకు ♦ లాఁకు లేఁగ । లేఁత లేఁపొద్దులు లేఁబోక లేఁగంటి, లేఁడు లేఁతాకులు ♦ లేఁక లోఁడు। వాఁపి వాఁడియు వాఁపు ♦ వాఁత వాఁడియు వాఁత, వాఁగు వాఁక వఁడంకు ♦ వ

ఁకు ♦ వలఁతి ।
వాఁచు వాసీఁడును ♦ వాఁపిరి వాలిఁడి, విరిఁబోఁడి వీఁపున ♦
విఱ్ఱవీఁగె । వెగ్గలీఁడు వెలుంగు ♦ వెరఁజాడు వెడఁదయు, వె
రఁగును వెపుఁడు ♦ వేఁడుకొనియె । వేఁకటి వేఁకరి ♦ వేఁకి
వేఁగి సవేఁగు, వేఁచు వేఁటరి వేఁడి వేఁకరమును ।
వెలఁది వెలంతుక ♦ వేఁగు వేరఁగుటయు
వేఁక లేఁగియు వేఁప ♦ వేఁడిమియును । వీఁడు వీఁగియు వీఁ
కు ♦ వీఁకయు వేఁపియు, వేఁశివి వ్రేడఁది, వెలఁ
గ పండు ♦ వ్రేఁగు వ్రేఁచుట వ్రేఁక ♦ వ్రేఁత వ్రాఁతయు గాని
వేఁటి వ్రేడఁగు వారు వేలఁగు చుండె । సైఁచుసోఁగులు సోఁ
కు సైఁదోడు సైఁపుయు, సాఁకెసు సిగ్గిఁడి ♦ సోఁడు సాఁతు,
సురఁటియు సెసఁబ్రాలు । సురఁగు సూఁడు టయును సదిఁ
తూఁగు సంపెఁగ సవ్వఁగయును ॥

హ్రస్వముమీఁద యరసున్న వికల్పముగా నిండు సు
న్న యగును; పరుష సరళములు పరమగు చుండగా,
దీర్ఘమీఁది యర సున్న నిండు సున్న గాదు.
అంట ఇఁక చుఁడు దప్ప మొదటి హ్రస్వము మీద

నర్ధ బిందువు లేదు.

యువర్ణాంత ధాతువుల యొక్క యూఁకు త' వచ్చి
న తవర్ణమునకు వెనుక అర్ధానుస్వార ముండును.

మహదర్థక ప్రార్థనార్థక డూఁకు పూర్వమున నుం(డును.

ఆనంతర్య తద్ధర్మాశీరర్థక డూఁకు పూర్వమున లేదు.

మహదర్థడోః ప్రాక్- రెఁడు - రాఁడు.

పరిమాణకొలఁది ఎఁతు ఆఁడి ఇఁడి డాచ ఆశీశ్శాప
సంప్రార్థ నార్థక మధ్యమ పురుష డోశ్చ, మత్వర్థే యూఁడు
కాఁడాచ. బోఁడి వర్ణకె అడఁగ్వా దాచ ॥

ఆమోర్ధ్వస్థానిక షకారేచ ;

నువర్ణాంత విశేష్యాణాం రూపాంతర కుగోఃపరే.

రలడాత్ గు కువపరే గలబడేచ. అర్ధానుస్వారః

ఛందోముకురము

సమాప్తము.

Printed By
Sri Chenna Kesava Press.
GADWAL.
1936
C,S = 1000.